

Крутько М.А.

Державний біотехнологічний університет

ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Статтю присвячено наданню правової характеристики та законодавчого забезпечення фінансової системи України через призму тлумачення сутності, встановлення функцій та значущості в системі сучасного розвитку країни. Установлено, що в умовах глобалізації відбуваються суттєві трансформаційні процеси фінансового середовища сучасної світової економічної системи. Протягом останніх років фінансова система у всьому світі перебуває в стані так званої «турбулентності», Україна не є винятком, зважаючи на низку негативних факторів, як-от економічна криза, політична та фінансова нестабільність, пандемія, складна ситуація на Сході тощо. Визначено, що для ефективної реалізації державної політики, спрямованої на покращення добробуту населення та забезпечення належного фінансового забезпечення потреб економіки країни, вкрай актуально та важливо дослідити особливості функціонування фінансової системи задля створення досконалої моделі управління фінансовими потоками держави. Досліджено фінансову систему, правову характеристику особливостей її функціонування в сучасних умовах розвитку економіки, а також змістовно проаналізовано нормативно-правову регламентацію, здійснено пошук основних проблем та напрямів удосконалення фінансової системи України. Установлено, що до системи нормативного регулювання фінансової сфери необхідно зараховувати підзаконні нормативно-правові акти: укази й розпорядження Президента України; постанови й розпорядження КМУ; нормативні акти міністерств та муніципальної влади. На основі аналізу фінансової системи України запропоновано відповідні висновки про те, що вона є складною юридичною системою, якій притаманні характерні особливості, принципи та специфічна структурна будова. Обґрунтовано, що особливістю фінансової системи є те, що її ланки мають різні визначені цілі та функціональне призначення, проте лише за взаємною зумовленістю утворюють єдину систему, що забезпечує нормативно-правову базу фінансової системи України, яка складається із законодавчих актів, які однаково регулюють фінансові відносини в державі. Визначено, що фінансова система будь-якої держави є динамічною структурою та зазнає трансформаційних змін в умовах глобалізації та економічного розвитку суспільства.

Ключові слова: фінансова система України, нормативно-правове регулювання, ланка фінансової системи, функції фінансової системи, правові засади, фінанси.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації відбуваються суттєві трансформаційні процеси фінансового середовища сучасної світової економічної системи. Протягом останніх років фінансова система у всьому світі перебуває у стані так званої «турбулентності», Україна не є винятком, зважаючи на низку негативних факторів, як-от економічна криза, політична та фінансова нестабільність, пандемія, складна ситуація на Сході тощо. Незважаючи на негативні чинники, які стримують розвиток фінансової системи України, та запізнилу реакцію на результати цих змін у нормативно-правовому середовищі, спостерігається стрімке зростання фінансово-інвестиційного світового простору. Такий розвиток диктують:

– розгалужена система електронної комерції, темпи розвитку якої набирають чималих обертів

щодня за рахунок покращення швидкості інтернет-покриття та поліпшення умов провайдингу в усьому економічному світовому просторі;

– розвинута система та безперервне зростання криптовалюти, її видів та форм, економічні відносини за участі якої мають швидкі темпи розвитку і потребують постійного нормативно-правового супроводу, державного фінансового контролю, фіскальної фіксації та безперервного вдосконалення механізму правового регулювання;

– постійний ринок цінних паперів і капіталів;
– інноваційно-інвестиційна діяльність як в усьому світі, так і в Україні, яка перебуває в не досить утішних для інвестора законодавчих рамках і залишається не такою фінансово-привабливою для інвесторів у більшості розвинених країн.

Для ефективної реалізації державної політики, спрямованої на покращення добробуту населення та забезпечення належного фінансового забезпечення потреб економіки країни, вкрай актуально та важливо дослідити особливості функціонування фінансової системи задля створення досконалої моделі управління фінансовими потоками держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Теоретичні та науково-методологічні положення стосовно фінансової системи висвітлені в працях таких учених, як А.Т. Ковальчук, О.П. Орлюк, М.П. Кучерявенко, О.Д. Василюк, О.П. Кириленко, Б.В. Данилів, В.М. Андрущенко та ін. Через складність та багатогранність досліджуваної категорії виникає потреба в її подальшому дослідженні, а також на цьому етапі розвитку суспільства в умовах курсу України до євроінтеграції сучасна фінансова система потребує суттєвого поетапного вдосконалення.

Постановка завдання. Мета статті полягає у ґрунтовному дослідженні фінансової системи, правової характеристики особливостей її функціонування в сучасних умовах розвитку економіки, а також змістовному аналізі нормативно-правової регламентації, пошуку основних проблем та напрямів удосконалення фінансової системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Ефективність організації фінансових потоків та реалізації державної політики у сфері фінансів безпосередньо залежить від оптимальної моделі побудови фінансової системи країни, тому в межах ринкових відносин свого суттєвого значення набуває усвідомлення економічної природи та самої суті фінансів та фінансової системи, їх ролі в економічній системі держави та взаємозв'язку з іншими економічними категоріями. І категорія «фінанси», і категорія «фінансова система» є історично зумовленими, оскільки вони з'явилися одночасно з виникненням державності та розшаруванням суспільства на класи [1, с. 160] та пройшли тривалий шлях розвитку, який характеризувався особливостями модифікації, рівнем зрілості, історичними, соціальними та іншими ознаками. Кожному етапу розвитку державності України відповідав властивий йому фінансовий устрій, якому притаманний власний набір певних особливостей, що історично склалися і визначали характер функціонування фінансової системи того періоду [3, с. 226].

Сам термін «система» походить від давньогрецького і означає «поєднання», «утворення».

Звідси можна зробити висновок, що система – це ціле, складене з частин, які пов'язані спільними функціями. Саме в системі окремі елементи виконують функції, орієнтовані на досягнення узагальнених цілей, тобто за логікою складники можуть об'єднуватись у ціле, але ще не можуть бути системою, поки не буде сформований механізм їх взаємозв'язку так і з фінансовою системою [8, с. 70].

У науці фінансового права є безліч підходів до тлумачення поняття «фінансова система». Наприклад, Дж. Ван Хорн (американський фінансист) вважає, що фінансова система – це сукупність низки установ і ринків, які надають свої послуги фірмам, громадянам, а також урядам, а В.П. Кудряшов розглядає фінансову систему як «сукупність фінансових операцій, які проводять суб'єкти фінансової діяльності з використанням певного фінансово-кредитного механізму» [10, с. 18]. У довідковій та енциклопедичній літературі фінансова система визначається як сукупність регульованих фінансово-правовими нормами окремих елементів фінансових відносин та фінансових інститутів, за допомогою яких держава створює, розподіляє та використовує централізовані та децентралізовані грошові фонди [2, с. 387]. Узагальнивши, можна дійти висновку, що фінансову систему будь-якої країни можна розглядати як сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих часток, ланок і елементів, які беруть безпосередню участь в ефективному її функціонуванні, або як «сукупність урегульованих фінансово-правовими нормами окремих ланок фінансових відносин і фінансових установ, за допомогою яких держава формує, розподіляє і використовує централізовані та децентралізовані грошові фонди» [13, с. 288]. Для фінансової системи будь-якої країни характерні такі риси:

- кожна ланка фінансової системи має відносну самостійність та власну специфічну сферу застосування;
- між ланками фінансової системи є тісний взаємозв'язок і взаємна зумовленість, тобто кожна ланка може успішно функціонувати лише за умов досконалості й ефективності системи загалом;
- кожна ланка фінансових систем має власні їй методи мобілізації коштів для створення фондів фінансових ресурсів та свої напрями й методи використання [11, с. 50–51];
- ланки фінансової системи ефективно функціонують лише тоді, коли держава налагоджує та законодавчо зумовлює її існування;

– різні фонди фінансових ресурсів, які різняться за методами мобілізації та напрямками використання, але тісно пов'язані між собою, впливають на економічні процеси в державі, а також на формування й використання фондів фінансових ресурсів у розрізі окремих ланок фінансової системи [14].

Фінансову систему розглядають за такими двома категоріями, як внутрішня структура та організаційна будова. Внутрішня структура фінансової системи відображає об'єктивну сукупність фінансових відносин та є загальною для всіх країн, складається зі сфер та ланок, де виокремлення складників здійснюється за ознакою каналів руху потоку грошових коштів і місцем концентрації фінансових ресурсів [5]. Організаційна будова фінансової системи містить сукупність фінансових органів та інституцій, що відображають систему управління фінансами. Доцільно зазначити, що структура фінансової системи є динамічною категорією, тому в процесі трансформації та розвитку нормативно-законодавчих, економічних відносин вона може доповнюватися або деякі її ланки можуть відмирати.

Кожній ланці фінансової системи притаманні певні властивості й функції, які є схожими за сутнісною роллю та функціональним призначенням, проте не повторюються іншими її ланками, але всі ланки взаємодіють та інтегрують, що і є ознакою цілісності фінансової системи [12, с. 137]. Серед основних функцій фінансової системи можна визначити такі: а) основні (розподільна та контрольна); б) другорядні (виробнича, регулювальна, стимулювальна, планування, організацій). Розподільча функція є головною як для фінансів, так і для фінансової системи загалом, її цільове призначення виявляється в процесі розподілу ВВП під виглядом утворення фондів грошових коштів та їх використання за цільовим призначенням.

Зазначимо також, що фінансова система, як і будь-яка юридична система, в основі організації має певний набір фундаментальних принципів. А.С. Нестеренко у своїй роботі доходить висновку, що фінансовій системі України притаманні такі принципи, як стійкість, цілісність, принцип взаємодії та узгодженості фінансового контролю і державного управління з державними і фінансовими органами, принцип фінансової безпеки держави, принцип прозорості та підзвітності, стабільність фінансової системи, динамічність, плановість, прагнення до здорових фінансів тощо [4, с. 60].

Сутність фінансової системи полягає в тому, що вона є тим базисом, що забезпечує діяльність

та функціонування економіки країни як загалом, так і в окремих її виявах. Ефективна фінансова система є рушійною силою, яка підтримує той необхідний баланс, що забезпечує динамічний розвиток усіх сфер та ланок господарства країни, а також підтримує виконання соціального захисту на необхідному рівні через діяльність певних інститутів (зокрема, нормативно-правового регулювання) [7].

Що стосується законодавчого регулювання фінансової системи України, то необхідно зазначити, що основу регулювання становлять нормативи, які стосуються нормативного регулювання фінансової сфери України. Центральне місце в ієрархії правового регламентування фінансової діяльності держави належить Конституції України, яка містить керівні засади фінансового права та вихідні положення нормативно-правового регулювання фінансових відношень, слугує базисом для галузі фінансового законодавства загалом. Також істотну роль у правовій регламентації фінансової діяльності держави відіграють закони України з фінансових питань:

- про державний бюджет України;
- про бюджетну систему України;
- про систему оподаткування;
- про принципи створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків;
- про статус національної валюти, статус іноземних валют на території України;
- про порядок утворення та погашення державного внутрішнього та зовнішнього боргів тощо [9].

Також до системи нормативного регулювання фінансової сфери необхідно уналежнити такі підзаконні нормативно-правові акти: укази й розпорядження Президента України; постанови й розпорядження КМУ; нормативні акти міністерств та муніципальної влади.

Таким чином, правова характеристика фінансової системи України залежить від цілого спектра базових складників чинників впливу на неї та системи законодавчого регулювання і соціальних індикаторів, як-от:

- загальнодержавна структура та форма вияву фінансової системи;
- фінансово організація;
- фінансовий порядок;
- фінансова грамотність та обізнаність населення;
- нормативно-правове регулювання щодо прав та обов'язків учасників фінансової системи;

– інституційний порядок фінансової сфери, покликаний гарантувати одночасну реалізацію відповідних законодавчих актів, що регулюють фінансову систему в країні та посилюють фінансовий порядок;

– відкритість, чистота та прозорість системи показників фінансового середовища в країні, інформаційного забезпечення в частині реалізації загальнодержавної політики та нормативно-правового супроводу, регулювання та контролю;

– рівень розвитку економіки, політичної стабільності, реформ нормативного та законодавчого поля реалізації фінансово-економічних відносин;

– модель державотворення, в якій відбувається формування фінансової системи;

– розвиток базових складників, що характеризують формування фінансової системи країни, як-от фінанси, які належать країні, муніципалітету, господарствам, населенню, сконцентровані на ринку.

Зазначені елементи безпосередньо або опосередковано впливають на формування нормативно-правового середовища для налагодження здорової фінансової системи України в частині забезпечення гарантій, прав та обов'язків усіх учасників такої системи як у розрізі сфер реалізації, так і в усіх ланках функціонування.

Висновки. Отже, проаналізувавши фінансову систему України, можна дійти висновку, що вона є складною юридичною системою, якій притаманні характерні особливості, принципи та специ-

фічна структурна будова. Особливістю фінансової системи є те, що її ланки мають різні визначені цілі та функціональне призначення, проте лише за взаємною зумовленістю утворюють єдину систему. Фінансова система будь-якої держави є динамічною структурою та зазнає трансформаційних змін в умовах глобалізації та економічного розвитку суспільства. Нормативну базу фінансової системи України становлять законодавчі акти, що однаково регулюють фінансові відносини в державі. Удосконалення системи правового забезпечення і супроводу реалізації фінансових взаємовідносин в Україні – одне з головних завдань на сучасному етапі розвитку країни та інтеграції її до світового правового простору як країни з чіткими законодавчими позиціями, відкритими формами реалізації правового регулювання фінансових відносин та системи фінансів. Забезпечення правових гарантій та відкритого механізму законодавчого регулювання в частині фінансової діяльності стане каталізатором для розвитку кредитно-банківського середовища, грошово-фінансових відносин, притоку міжнародних інвестиційних коштів, оздоровлення системи грошових відносин між суб'єктами господарювання тощо. Для посилення наявної нормативно-правової бази варто її постійно оновлювати та регламентувати відповідно до світових викликів, оперативно адаптувати чинні акти до сучасних швидкозмінних реалій та умов реалізації фінансової системи України.

Список літератури:

1. Бурбика М.М. Підходи до визначення поняття «фінансова система» в Україні та зарубіжних країнах. *Право і суспільство*. 2016. № 4. Ч. 2. С. 159–154.
2. Веремєєва О.Р. Поняття та зміст фінансової системи в контексті фінансового права України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 386–389.
3. Канцір І.А. Еволюція становлення та розвитку фінансової системи України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.14. С. 222–226.
4. Кобзаєва Т.А. Мета та принципи фінансової системи України. *Форум права*. 2016. № 5. С. 58–62.
5. Ковальчук С.В. Зміст поняття «фінансова система», принципи щодо її організації. *Фінанси : навчальний посібник*. Львів : «Новий Світ – 2000», 2005. 568 с.
6. Коваленко Д.І. Фінанси, гроші та кредит: теорія та практика : навчальний посібник. Київ : «Центр учбової літератури». 2013. 578 с.
7. Макогойчук К. Особливості становлення і розвитку фінансової системи України. *Науковий блог національного університету «Острозька академія»*. 2012.
8. Мейш А.В. Перспективи розвитку фінансової системи України. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2019. № 1. С. 70–74.
9. Оспішев В. Фінанси : Курс для фінансистів : Навчальний посібник. Київ : «Знання». 2008. 567 с.
10. Селіверстова Л.С. Фінансова система України: особливості функціонування та напрями вдосконалення. *Економіка та держава*. 2018. № 6. С. 17–20.
11. Сиволап Л.А. Сучасний стан фінансової системи України. *Економіка: реалії часу*. 2016. № 3(25). С. 50–55.
12. Тімашов В.О. Фінансова система України: правова характеристика та законодавче регулювання. *Право і суспільство*. 2021. №2. С. 134–139.

13. Шушкова Ю.В. Особливості побудови та розвитку фінансової системи Великобританії. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.13. С. 287–293.

14. Генезис і еволюція фінансів. Фінансові категорії. Фінансова система. Національний університет «Львівська політехніка»: лекція на тему «Фінансова система». URL: <https://studfile.net/preview/5199194/page/6/> (дата звернення: 21.01.2022).

Krutko M.A. FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE: LEGISLATIVE REGULATION AND LEGAL CHARACTERISTICS

The article is devoted to the legal characteristics and legislative support of the financial system of Ukraine through the prism of interpretation of the essence, establishing the function and significance in the system of modern development of the country. It is established that in the conditions of globalization there are significant transformational processes of the financial environment of the modern world economic system. In recent years, the financial system around the world is in a state of so-called “turbulence”, Ukraine is no exception due to a number of negative factors: economic crisis, political and financial instability, pandemic, difficult situation in the east, etc. It is determined that for the effective implementation of public policy aimed at improving the welfare of the population and ensuring adequate financial support for the needs of the economy is extremely important and important to study the functioning of the financial system to create a perfect model of financial flows. A study of the financial system, the legal characteristics of its functioning in modern economic conditions, as well as a meaningful analysis of regulations, finding the main problems and ways to improve the financial system of Ukraine. It is established that the system of normative regulation of the financial sphere should include bylaws: decrees and orders of the President of Ukraine; resolutions and orders of the Cabinet of Ministers; regulations of ministries and municipal authorities. Based on the analysis of the financial system of Ukraine, the relevant conclusions are proposed that it is a complex legal system which is characterized by characteristic features, principles and specific structural structure. It is substantiated that the peculiarity of the financial system is that its members have different goals and functional purposes, but only by mutual agreement form a single system that provides the legal framework of the financial system of Ukraine, which consists of laws that equally regulate financial relations in the state. It is determined that the financial system of any state is a dynamic structure and undergoes transformational changes in the context of globalization and economic development of society.

Key words: financial system of Ukraine, normative-legal regulation, link of financial system, functions of financial system, legal bases, finances.